

A jelentősebb cédrus előfordulások Magyarországon

Barna Tamás¹,
KEFAG Rt. Erdészeti Szaporítóanyag Termesztési Központ
Kecskemét

Kivonat

Magyarországon, a száraz termőhelyekre telepített feketefenyvesek pusztulnak. A felújításukra alkalmas fafajok között számításba jöttek a cédrusok is.

Magyarországon több helyen található erdő jellegű, 32-48 éves *Cedrus atlantica* Manetti állomány, melyek ökológiai és fatermési elemzését el lehetett végezni. Az utóbbi években több atlasz cédrus telepítés is történt az ország különböző pontjain. A többi cédrus fajt csak magányos fák képviselik Magyarországon.

A jelen írás áttekintést ad a magyarországi cédrus előfordulásokról.

Bevezetés

Az utóbbi években néhány erdőgazdaságnál, mind az Alföldön, mind a Dunántúlon, megnőtt az érdeklődés a cédrusok iránt. Különösen az atlasz cédrus váltott ki nagy érdeklődést. A jelenség azzal magyarázható, hogy az utóbbi néhány aszályos évben még a legszárazságtűrőbbnek tartott feketefenyő állományok is országszerte pusztulni kezdtek, az erdei fenyvesek pusztulása pedig ijesztő méreteket öltött a *Heterobasidion annosum* és más gombák fokozódó terjedése miatt. A pusztulás leginkább a száraz, homoki termőhelyeken álló fenyveseket érinti, főleg a Duna-Tisza közén.

Ennek köszönhetően több erdőgazdaság hajlandó lett volna már néhány évvel ezelőtt is jelentős területű cédrustelepítésekre, illetve a pusztuló erdei- és fekete fenyvesek atlasz cédrussal történő felváltására. A Kiskunsági Erdészeti és Faipari R.T. kezelésében lévő faállományok közül például 25781 ha (a részvénytársaság erdeinek 53 %-a!), pusztuló erdei- és feketefenyvest kellene fafajcserével felújítani, amihez azonban egyelőre nincs igazán alkalmas fafaj. Elkerülendő viszont a fenyvesítések során elkövetett korábbi hibákat, ajánlatos a cédrusok nagyobb arányú hazai elterjesztése előtt tudományos elemzést végezni, összehasonlítva az alkalmazni tervezett fafaj ökológiai igényeit az alkalmazási terület ökológiai adottságaival.

¹ Barna T. (2003); A jelentősebb cédrus előfordulások Magyarországon; Erdész Szellemi Műhely, <http://ngt-erdesztet.emk.nyme.hu>

A jelentősebb magyarországi cédrus előfordulások

Sajnos Magyarországon erdő jellegű állományai csak az atlasz cédrusnak (*Cedrus atlantica* Manetti) vannak, melyek területe egyenként eléri az 1500 m²-t, tehát az 1996. évi LIV. törvény értelmében is erdőnek tekintendők. Libanoni és himalájai cédrusból (*Cedrus libani* Barr.; *Cedrus deodara* Loud.) néhány idős, magányos fa található Magyarországon. Ciprusi cédrusból (*Cedrus brevifolia* Henry) pedig nem ismerek hazai előfordulást. (1. táblázat)

Sor-szám	Fafaj	Községhatár	Kor (év)	d _{1,3} (cm)	H (m)	Megjegyzés
1.	<i>C. atlantica</i>	Pinnye	125	95,0	25,2	magányos fa
2.	<i>C. libani</i>	Budapest	115	kb. 100	16,75	magányos fa
3.	<i>C. atlantica</i>	Badacsonyörs	98	53,7	14,50	kisebb állomány
4.	<i>C. atlantica</i>			53,7	17,35	
5.	<i>C. deodara</i>			46,6	20,3	
6.			43	62,3	18,5	magányos fa
7.	<i>C. atlantica</i>		45	45,82	15,07	5 fából álló fasor átlaga
8.	<i>C. libani</i>		Alcsút	185	124,1	33,25
9.	<i>C. libani</i>	Sopron	130	79,6	25,2	magányos fa
10.	<i>C. libani</i>	Gödöllő	106	57,0	17,0	2 db magányos fa
11.	<i>C. deodara</i>	Iharosberény	195	169,0	35,5	magányos fa
12.	<i>C. atlantica</i>	Agostyán	48	36,7	22,7	H _f 22,8 állomány
13.	<i>C. atlantica</i>	Gödöllő	32	19,5	15,2	H _f 19,4 állomány
14.	<i>C. atlantica</i>	Neszmély 20. parcella	32	23,6	18,1	H _f 24,9 állomány
15.	<i>C. atlantica</i>	Neszmély 79. parcella	37	24,7	17,0	H _f 17,8 állomány
16.	<i>C. atlantica</i>	Ágfalva	33	16,9	17,0	Lúcfenyővel elegyes, kisebb állomány
17.	<i>C. atlantica</i>	Rezi	28	21,	13,6	kisebb állomány
18.	<i>C. atlantica</i>	Budafapuszta	39	24,8	23,0	kisebb állomány
19.	<i>C. libani</i>	Dénesfa	100		19,0	többől elágazó
20.	<i>C. atlantica</i>	Cák-Köszegszerdahely (Eresztény-major)	115	72,8 – 100,0	15,5	jelenleg 2 ágú
21.	<i>C. atlantica</i>	Kámon	82	73,2	16,5	magányos fa
22.	<i>C. atlantica</i>	Kámon	82	66,9	16,5	magányos fa
23.	<i>C. atlantica</i>	Sárvár	kb. 50	62,4	17,8	magányos fa
24.	<i>C. atlantica</i>	Lad	95	94,9	24,0	magányos fa
25.	<i>C. atlantica</i>	Rinyabesenyő	95	98,1	23,0	magányos fa (villámsújtott)
26.	<i>C. atlantica</i>	Kerekegyháza	44	42,5	16,5	magányos fa
27.	<i>C. atlantica</i>	Kecskemét	25	34,2	18,3	magányos fa
28.	<i>C. atlantica</i>	Rákóczi falva	20	30,2	15,0	magányos fa

1. táblázat A jelentősebb magyarországi cédrus előfordulások 2001-ben

A XIX. században néhány főúri kastély parkjába már bekerült egy-egy magányos cédrus, amelyek többnyire ma is jó egészségi állapotban találhatóak. 1905-ben a FOLLY család ültetett, francia származású magból nevelt atlasz cédrus csemetéket, a déli kitettséggű badacsonyörsi birtokán. Ebből az állományból ma már csak két fa található meg, viszonylag jó egészségi állapotban. A magyarországi, erdő jellegű *Cedrus atlantica* állományok

mindegyike a Folly Arborétum szaporítóanyagából származik. Különleges az alcsúti libanoni cédrus és a rinyabesenyői atlasz cédrus helyzete, mert ezek a fák a parkon kívüli erdőben állnak. Hogy miért pont oda ültették őket, arra egyelőre nincs magyarázat!

Külön említést érdemel az iharosberényi *Cedrus deodara*, amely a hazai cédrusok közül kiemelkedik idős korával és méreteivel.

A XX. sz. második felében egyre népszerűbb lett a díszfaiskolások között az atlasz cédrus. Kezdetben csak magát az alapfajt forgalmazták, de újabban egyre több változatát termesztik. Ennek köszönhetően egyre több magán kertben láthatunk szépen fejlődő atlasz cédrusokat, sőt ma már himalájai és libanoni cédrust is.

1. ábra *Cedrus libani* - fóníciai, – libanoni cédrus (Budapest II, Kondor u. 5.)
($d_{1,3}$ = cca. 100 cm, h = cca. 13 m)

A *Cedrus atlantica* erdészeti célú telepítésére Magyarországon csak a XX. század ötvenes éveiben került sor. 1950-ben a Földművelésügyi Minisztérium fejlesztési utasításban ösztönözte a gyorsan növekvő fajok, ezen belül is a különböző fenyők telepítését. Az ötvenes évek közepén kezdődtek el azok a telepítések, amelyek során kialakultak a ma már közismert erdészeti arborétumok: Gödöllő, Neszmély, Agostyán, Budafapuszta. A munkákat Dr. BARABITS Elemér (1966) irányította. A helyi segítők közül Dr. Pál Miklós és Nemeskéri Kiss Miklós, valamint Vénusz Tibor nevét ismerjük. Ezekben az arborétumokban erdő jellegűen telepítették a különböző exota fajokat annak vizsgálatára, hogy a különböző termőhelyi adottságokat hogyan képesek kihasználni. Így került telepítésre az atlasz cédrus is (SZÖNYI 1966. in KERESZTESI: A fenyők termesztése. Akadémiai Kiadó. Pp. 386-427).

1968-ban jött létre az ágfalvi fafaj-összehasonlító kísérlet *Dr. Majer Antal*, a soproni egyetem néhai erdőművelés professzora kezdeményezésére, amelyben szintén kialakítottak egy atlasz cédrus parcellát. A keszthely melletti Rezi határában pedig 1975-ben ültettek 0,2 ha elegyetlen atlasz cédrus parcellát.

Az utóbbi években sor került néhány alföldi atlasz cédrus telepítésre is. Időrendben az első volt az ásothalmi (1993) (*Andrési Pál* – Bedő Albert Erdészeti Szakiskola és Kollégium) (ANDRÉSI – VEPERDI 2000), majd az ágasegyházi (1998) (BARNA 2000). Időközben több kisebb próbálkozás történt atlasz cédrussal a Tanulmányi Erdőgazdaság és a NYÍRERDŐ R.T. területén (Baktalórántházi Erdészet – Pap község határában), valamint magán területen, Somogyszobon, *Mocz András* erdőmérnök kezdeményezésére.

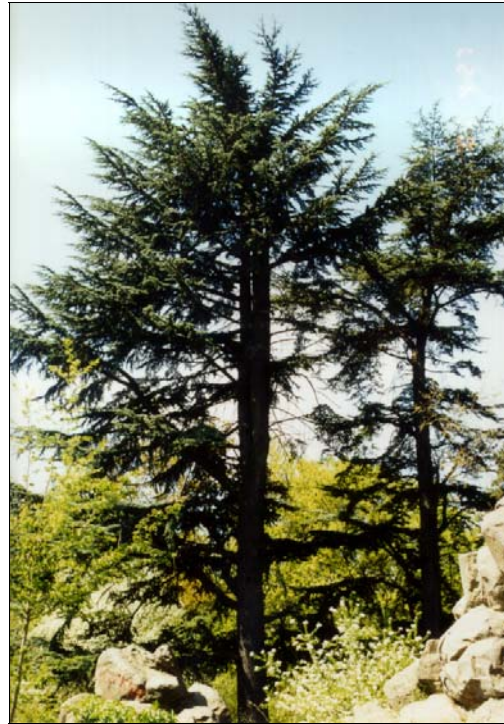
Az atlasz cédrus hazai telepítési lehetőségeivel HARKAI (1985) is foglalkozott. Megállapította, hogy az atlasz cédrusnak Magyarországon „*főleg lösz talajon, sziklás váztalajon, sekély rendzinán és meszes talajokon lehet a jövőben nagy szerepe... Nálunk főleg a molyhos-cseres-tölgyes és a virágos kőrises kopárok betelepítésében lehetne jól hasznosítani.*”

Ez a megállapítás ma is helytálló. Legfeljebb ezt néhány év múlva ki lehet egészíteni azzal, amit ma még csak feltételezünk, hogy a száraz homok talajokon is számításba vehető. Ismerve továbbá az észak-afrikai atlasz cédrus előfordulások talaj adottságait, kijelenthetjük, hogy ***az atlasz cédrus hazai ültetésének a talajigény szempontjából alig vannak korlátai.*** Vizes termőhelyre nem való, a szikes talajokon pedig még nem vizsgáltuk a növekedését!

Feltételezhető továbbá, hogy nagy talajtűrése és a fekete fenyőénél lényegesen nagyobb szárazságtűrése következtében alternatívája lehet a fekete fenyőnek azokon a száraz domb- és hegyvidéki termőhelyeken, ahol jelenleg hibás emberi beavatkozás miatt nincs erdő. Az atlasz cédrus állomány alatt azonban – ugyanúgy, mint a fekete fenyő alatt – újra meg tud telepedni az őshonos lombos fafajokból álló állomány. Erre jó példát mutatnak a Balaton-felvidék fekete fenyvesei. Ennek igazolására azonban több atlasz cédrus állományt kellene telepíteni ebben a térségben.

**2. ábra *Cedrus libani* ssp. *stenocoma*
tauruszi libanoni cédrus,**

**3. ábra *Cedrus libani* törzsfák
- Gödöllő, Erzsébet-park**

4. ábra A Cák-Kőszegszerdahelyi *Cedrus atlantica*

5. ábra A pinnyei *Cedrus atlantica* 6. ábra A soproni *Cedrus libani*

Irodalom

BARABITS Elemér 1966: A cédrusokról. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei, 1-2: 121-136

SZŐNYI 1966. Az egzóta fenyők termesztésének különleges kérdései. In KERESZTESI: A fenyők termesztése. Akadémiai Kiadó. pp. 386-427).

HARKAI Lajos 1985: A cédrus állományok értékelése és magyarországi telepíthetősége. ERTI, Erdészeti Kutatások, vol. 76-77. pp. 15-19